

γράφου Δημητρίου Ζ. Τρυφίδου καὶ ἅπαξ μετὰ τοῦ μακαρίτου βυζαντινολόγου Συνόδη ΠαπαΔημητρίου, ἀλλ' εὗρομεν χώματα καὶ πέτρας ἐπὶ τοῦ ὑπογείου εὐκτηρίου. Εἰς τὸ βιβλιάριόν μου τὸ φέρον τίτλον «Αἶθιοι καὶ Κεράμια» ἐκδοθὲν τῷ 1893* (σ. ρξβ') ἀγαφέρω τὸ ὑπόγειον τοῦτο, ὅπερ φρονῶ διέσκευασμένην ἀπόμοιραν εὐκτηρίου τῆς Γ' ἢ Δ' ἑκατονταετηρίδος. Εὐκτηρίον τοιοῦτον εὗρον εἰς τὸ συναξάριον Βαβύλα τοῦ μάρτυρος ἐν Μηναίῳ Σεπτεμβρίου (4), ὅπου ἀναγινώσκωμεν· «ἐν **κρυπῇ καμάρα** τινὶ κάθεται γέρον καὶ διδάσκει τὰ τῶν ἀφρόνων νήπια μὴ σέβεσθαι τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ τὸν Ἐσταυρωμένον».

Ἐντὸς τοῦ Ῥηγίου ὑπῆρχεν ὑπόγειον ἀγίασμα τοῦ ἀγίου Χαραλάμπους ἐν οἰκοδομῇ παλαιοτάτῃ, εἰχὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων.

Καθὼς ἐπὶ βυζαντινῶν τὸ Ῥήγιον καὶ τὰ Ἀνακόσια ἐγίνοντο **θέρετρα ἀρχόντων, οὕτως ἐγίνετο καὶ ὁ ΣΑΦΡΑΣ**· ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο, καθὼς ἐμαρτύρουν παλαιοὶ φαναριῶται, ἐφίλοῦνται κατὰ τὸ θέρος δῆθεν τὰς οἰκογενεῖας φαναριωτῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀνωτέρων περὶ αὐτοὺς ἀξιωματικῶν, ἐξήγουν δὲ καὶ οἱ πρὸ τοῦ Πασπάτη λογισταὶ ὅτι, συνελκύων ὁ Σαφρὰς πρὸς παραθέρισιν πολλοὺς καθὼς διαπνέομενος ὑπὸ ζεφύρου ἀνέμου, ὠνομάσθη Ζεφυρίου.

Ἀνάγλυφα δύο εὐθὺν ἐπιτάφια—ὅχι νεκροδεῖπνα—ἐξ ὧν τὸ μὲν οὐδὲ ἐν γοίμῳ σώζει—ἔσωζε—τὸ δὲ εἶχεν ἐπιγραφὴν

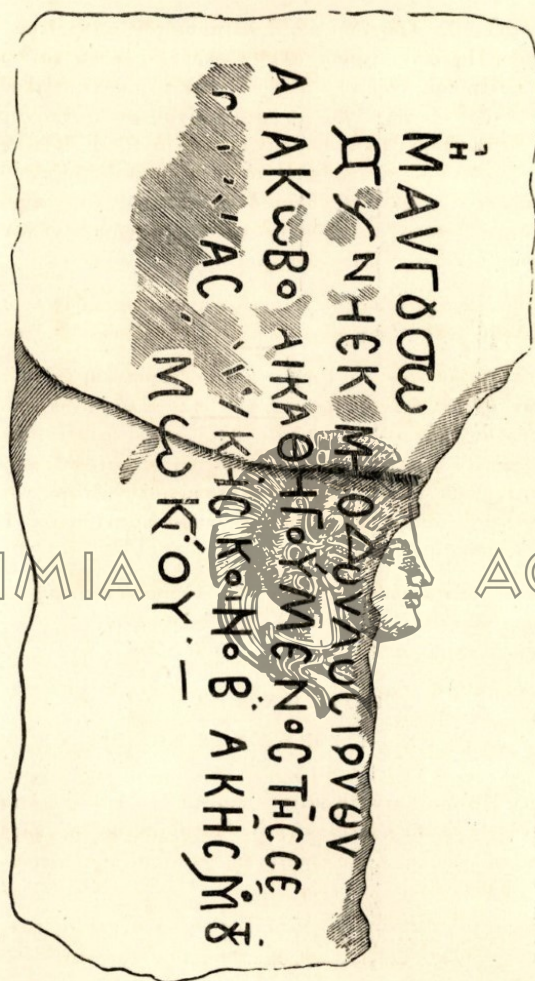
ΠΟΛΙΩΝ ΚΡΑ

ΝΟΥ ΖΗΣΑΣ ΕΤΗ

ἀναγράφουσαν Πολίωνα τινα Κρατίνου· καὶ τὰ δύο ἀνάγλυφα ταῦτα ἐφάνησαν ἡμῖν τῆς Γ', ἀλλὰ μᾶλλον τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος. Εἰς Σαφρὰν μεταβαίνει τις ἐφ' ἀμάξης ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου Ἀγίου Στεφάνου ἀνερχόμενος.

Ὑπὸ τὴν κάτω βαθμίδα τῆς κλίμακος τῆς ἀγούσης εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ ναοῦ τοῦ Ζεφυρίου, ἢ Σαφρᾶ, ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1922 ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ

* ἐπὶ τῆς προμετωπίδος ἔτος φέρεται τὸ 1892, καίτοι τὸ βιβλίδιον ἤρξατο ἐκτυπούμενον τῷ 1890, ἐξετυπώθη μέχρι τῆς 97 σελίδος τῷ 1892 καὶ ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς ροστ' τῷ 1893.

αὕτη συμπληρουμένη ἔχει οὕτω

Μηνὶ αὐγούστῳ, ἰνδικτιῶνος ΙΓ', | 6658 (δηλαδὴ 1150) ἐκοι-
μήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ | μοναχὸς Ἰάκωβος καὶ καθηγούμενος
τῆς σε | βασιμίας βασιλικῆς κοινοβιακῆς μονῆς τοῦ | ἁγίου μάρτυ-
ρος] Μωκίου

Ἵσως ἡ μονὴ αὕτη ἔκειτο εἰς Σαφράν· εἰ δὲ ἔκειτο ἀλλαχοῦ, δηλοῖ ἡ ἐπιγραφὴ ὅτι, τὰς εὐωρίας μεταδιώκων ὁ τάλας Ἰάκωβος ἐποιήσατο πρῶτον μεταστάσιμον εἰς Ζεφύριον, ἐκεῖθεν δὲ δεύτερον μεταστάσιμον εἰς τὴν «Ἄνω Ἱερουσαλήμ».

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Σαφρᾶ σώζονται λείψανα βυζαντινῆς οἰκοδομῆς μετὰ τινος ὑπογείου ἐν μέσῳ, θολοκτίστου μὲν, μηχανομένου δὲ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, μήκος ἔχοντος ἑνδεκα σχεδὸν μέτρων, πλάτος δὲ δέκα περίπου. Τὰ τοῦ οἰκοδομήματος ἐρείπια παριστᾷ τὸ παρατιθέμενον ξυλογράφημα

Κατὰ τὸν σεισμὸν τῆς 28 Ἰουνίου (10 ᾠγαστίου) 1894 κατέπεσεν ὁ τοῖχος ὁ περιβάλλων τὸν ναὸν τοῦ Σαφρᾶ, ἀνακαφέντων δὲ τότε τῶν θεμελίων τοῦ τοίχου, ἀνευρέθη ἡ ἐν σελ. 14 ἐπιτάφια ἐπιγραφὴ

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται εἰς Κωνσταντῖνον ἐπίσκοπον, Δέρκων Ἵσως καὶ αὐτὸς, ὡς μετ' αὐτὸν ὁ Ἰάκωβος, ἡτοίμασεν ἐν Σαφρᾷ τὸ δεύτερον καὶ αἰώνιον μεταστάσιμον·

Ἄνω τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἦσαν γεγραμμένα τάδε, διὰ στίχων δῆθεν λαμβικῶν

Ὁ θεὸς οὗτος ναὸς τοῦ Γεωργίου
ἐπ' ὀνόματι τιμώμενος τοῦ θεοῦ
ἔς αὐτὴν τὴν χώραν Σαφρὰ τὴν καλουμένην,
εὐσεβείας τε καὶ ἀγάπης πληρουμένην,
ἀνεκαινίσθη ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου,
τοῦ σεβαστοῦ γέροντος Δέρκων ἐκ βάρων,
μ' ἀδράς δαπάνας ὅλων τῶν ἐγχωρίων
καὶ πολλῶν ἄλλων χριστιανῶν τιμῶν.

1832. Μαρτίου 27

Πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶδον ἐν τῷ ναῷ μνημεῖον τέχνης τῆς ἸΘ' ἑκατονταετηρίδος ἕνα δίσκον ἀργυροῦν, ἐπιγραφὴν ἔχοντα «Ἀφιέρωμα

τοῦ Τούσκου στὸν "Αγιον Γεώργιον στὸ Σαφρά. 1802»—καὶ ἐν ἀγιασμα-
τάριον, ὅπερ ἀφιέρωσε Γιαννάκης κάπηλος, 1813.

Πλησίον τοῦ Σαφρά ὑπάρχει ἀγίασμα τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, εἰς
τοῦτο καταβαίνομεν, 26 βαθμίδας ἰριθμοῦντες. Ὁ καταβαίνων τὰς 4 ἐξ
αὐτῶν εὕρσκει θύραν, μεθ' ἣν καταβαίνει βαθμίδας 7, εἴτα πρὸς τὰ δε-
ξιὰ στρεφόμενος καὶ καταβαίνων 15 βαθμίδας, εὕρσκει τὸ ἀγίασμα, λάκ-

κον ὕδατος, οὗ ἄνωθεν ὄροφος· ἐπὶ τῶν τοίχων βυζαντινοὶ σταυροί. Ἡ
κἀθοδος στενοτέρα τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα μοι ἐφάνη
τῆς Ε', τὸ πολὺ τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι ἀρχῇθεν ἐξετείνετο πολὺ,
ὥς φαίνεται ἐν τῇ λάκκῳ τοῦ ἀγιάσματος. Τὸ ὅλον τῆς τοιχοδομίας προ-
δίδει τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ εἰδολωλατρικοῦ κόσμου, ἡ δὲ πηγὴ ἦν ἀφιε-
ρωμένη εἰς θεότητα τοῦ νεροῦ, ὥς ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ, ἡ Βλαχέρνα, ἡ
Τιμία Ζώνη παρὰ τὴν Καλλιγαρίαν Πύλιν, ἴσως δὲ καὶ ἡ παρὰ τὴν μο-
νήν τῆς Χώρας πηγὴ, ἥς ἐσώζετο (σώζεται;) ἑυπαρὸν φρέαρ.

Τόσα λείψανα τέχνης παλαιᾶς μαρτυροῦσι τὸ Ζεφύριον τόπον, ἐλκύν-
οντα πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦς τὰς εὐωρίας μεταδιώκοντας· καὶ μετὰ τὴν
ἄλωσιν δὲ συρῶσθαι πολλῶν φαίνεται γινομένη.

Ἐπὶ τινος φύλλου ἑυπαροῦ, ἀποσπασθέντος ἐκ βιβλίου τελετουργικοῦ

βεβαίως καὶ δοθέντος μοι * πρὸ ἐτῶν, ἀναγινώσκω τὰς ἐξῆς ἀποσημειώσεις, ἀξίας προσοχῆς·

«1731, ἐν μηνὶ ἀπριλίῳ 24, ἦλθα ἐγὼ παπὰ Παναγιώτης εἰς τὸ χωρίο Σαφριά· ἔδοσα γρόσια 40· καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ καὶ ὁ μεγαλομάρτυς Γεώργιος. Μωραΐτης ἀπὸ βιλαέτι καλὰ Καλάβρυτα. Καὶ ὅποιος μοῦ ἔκαμε τόση ἀπάτη καὶ ἐφέτο νὰ ἔνε στὸ ἐπιτίμιο ἀφορισμό».

§

«Ἦλθα ἐγὼ ὁ παπὰ Θανάσης εἰς χωρίον Σαφριά· Ἐν ἀρχῇ τῶν λέξεων τὸ ἔτος 1751.

§

«Ἐν ἔτει 1757, ἀπριλίου 26. Ἐμπατοικίασε ὁ Ἰωαννίκιος τὸν Σαφρὰ γρόσια ἑκατὸν δέκα· καὶ ἔβαλε ἐμένα στοιχητὸν πρὸς γρόσια ἐξήκοντα τὸν χρόνον καὶ τὴν ζωοτροφὴν μου. Καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου μεθ' ἡμῶν. Γεώργιος ἱερεὺς μωραΐτης ἐκ βιλαέτι Καλαβρύτου».

«176. Ἰουνίου 29. Ἦλθα ἐγὼ ὁ Ἀγάπιος ἱερομόναχος εἰς χωρίον Σαφριά καὶ στοιχητῆκα εἰς τὸν παπὰ κτῶ Ἰωαννίκιον. Καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ φυλάγῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ἡτέρα ἡμῶν τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ἀγάπιος ἱερομόναχος ἀπὸ Μωρέα, ναχιγὲ Καλάβρυτα»· δηλὰ δη τῷ 1760.

Μεταγράφω τὰ σημειώματα ταῦτα, καθὼς γένηται διὰ τὸ συμπέρασμα τὸ ἐξ αὐτῶν ἐξαγόμενον, ὅτι ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σαφρὰ κατὰ τὸ μέσον τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἦτο πολὺς, ἀρκῶν πρὸς συντήρησιν δύο ἱερέων.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ Σαφρὰ λόγου προστίθεται ἡ εἰδήσις ὅτι, ὁ ναὸς, ἀνεγερθεὶς καὶ πρὸ τοῦ 1830, ἐγκαινιάσθη τῷ 1776. Τὸ ἀντιμίνσιον αὐτοῦ εἶχε τὴν ἐξῆς ἐντυπον ἐπιγραφὴν· «Ἐπιτάφιον θεῖον καὶ ἱερὸν ἀκριβῶς καλλωπισθὲν καὶ τύπῳ ἐκδοθὲν, συνδρομῇ καὶ ἐπιστασίᾳ κυρίου Συμεὼν ἀρχιμανδρίτου τοῦ Ἁγίου Τάφου | διὰ δαπάνης τῶν ἐντιμοτάτων κυρίων Δημητρίῳ Μίσιου ἐκ πόλεως Κοζένης, καὶ Γεωργίῳ Πούλιου ἐκ πόλεως Σιατίστης, παρ' αὐτῶν ἀφιερωθὲν σὺν τῷ χαλκογραφικῷ τύπῳ εἰς τὸν Ἁγιον Τάφον | εἰς μνήμην τῶν γονέων αὐτῶν, εἰς τιμὴν δὲ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ μακαριωτάτου κυρίου Παρθενίου. 1772. Βιέννα. | Καὶ νῦν ἁγιασθὲν *αψοσὶ* εἰς θυσιαστήριον θεῖον, τοῦ ἐκτελεῖσθαι δι' αὐτοῦ τὴν ἱερὰν καὶ θεῖαν μυσταγωγίαν, παρὰ τοῦ *μητροπολίτου Οὐζιτζῆς καὶ Βαλιόβου κυρίου Ἰωακείμ ὁ ἐκ. Α. ΟΥ*

* τοῦ φύλλου, ὅχι τοῦ βιβλίου.

Τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον στοιχεῖον τῆς λέξεως ἠφανίσθησαν (Πάρου ; Νάξου ; Σάμου ;)

§

Κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Σαφράν ἐξ Ἁγίου Στεφάνου εὐρίσκει εἰς τὸ μέσον ὁ διαβάτης καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμίσκου (Ἁγίου Μάμαντος ;) παλαιὰν βυζαντινὴν γέφυραν, ἐκτεινομένην ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, φέρουσαν τέσσαρας ἀψίδας, ὧν αἱ δύο σώζουσιν (ἔσῳζον) ἀμυδρὰ δυσδιακρίτων γραμμάτων ἴχνη, καὶ ἀμυδρότερα δικεφάλου αἰετοῦ. Τετράκις διηλθον ὑπ' αὐτὴν τῷ 1892 ὅπως συμπεράνω ὅτι φέρει αὕτη ἡλικίαν τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου

§

Ἀπὸ τοῦ Μικροῦ Τζεκμετζε πρὸς τὴν προτείνουσαν βαίνων ὁ παρατηρητὴς συναντᾷ χωρία καὶ χώρας ἢ τοποθεσίας ἐπιθαλασσίους μὲν τὰ Φλώρια, τὰ Γαλατάρια, τὸν Ἅγιον Στέφανον, μεσογείους δὲ τὸ Ζεφύριον, ἢ Σαφράν, τὸν Καλφάν, τὰς Νύμφας, τὸ Ἀβάσο, τὴν Δριπεΐαν, ἢ Γούπαις, ἢ Τοιφουτ Μπουργὰς, τὸν Ἀϊπὸν, καὶ Αἰτράις, ἐλλληνικά πάντα πλην τοῦ Βίδος (Vidos), καὶ τοῦ Τοιτσηλάο = Πυροβοληταί = τουρκικοῦ καὶ τούτου, πλησιεστέρου δὲ πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Κόλλεως, ὡς πλησιάζουσιν αἱ Αἰτράι, ἢ Δριπεΐα, τὸ Ἀβάσο, αἱ Ἀγλαὶ Πάντες ὁ κοινότερον Ἀἰπὰς.

Τὰ ΦΛΩΡΙΑ καὶ τὰ ΓΑΛΑΤΑΡΙΑ, καίμενα πλησιέστατα τὸ μὲν πρὸς τὸ δὲ, γνωστὰ ἦσαν εἰς τοὺς πάλαι βυζαντίους. Τὰ Γαλατάρια τὸ πρῶτον ἀναφέρονται κατὰ τὴν Η' ἑκατονταετηρίδα, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, ὅτε, τῷ 767, νοεμβρίου 28, ἤθλησεν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὁ νεομάρτυς Ἰωάννης «ὁ ἀπὸ Γαλαταρίων». Ἀνέγνω τὴν λέξιν ἐν χειρογράφῳ Συναξαριστῇ, Νικόδημος ὁμοῦς ὁ ἀγιορείτης, ὁ τὸν ἐν λόγῳ Συναξαριστὴν ἀνασκολοπίσας, ἀνέγνω «λεγαταρίων», ἢ κακῶς ἀναγνούς, ἢ παρασυρθείς ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν τοῦ λεγομένου Βασιλειανοῦ Μηνολογίου.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, τὰ Γαλατάρια καὶ τὰ Φλώρια, ἢ Φλωρίον, ἦσαν ἐπαύλεις, εἰς τὸν ἄρχοντα Νικόλαον τὸν ἐπὶ τῶν δεήσεως ἀνήκουσαι λοιπὸν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν βεβαίως εἰς τὰς τοποθεσίας ταύτας ἐποιοῦντο τὰ μεταστάσιμα αὐτῶν. Τὸ χωρίον Ἅγιος Στέφανος εἶχε κατοίκους περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος (Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη τ. Β' σ. 428), εἰκάζω δ' ὅτι καὶ τὰ δύο χωρίδια ταῦτα εἶχον Γράμματα Πατριαρχικά τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος καλοῦσιν